

อารมณืทางการเมืองในสาขาวิชารัฐศาสตร์และการเมืองไทย

พัต ลวางกูร¹

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องอารมณืทางการเมืองคือการศึกษาที่มุ่งไปยังโลกภายในของปรากฏการณ์ทางการเมือง ทั้งในระดับมหภาคที่ว่าด้วยเรื่องรัฐและในระดับจุลภาคที่ว่าด้วยเรื่องปัจเจก บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออภิปรายพัฒนาการของการศึกษาเรื่องอารมณืทางการเมืองที่ผ่านช่วงเวลาแห่งการได้รับการยอมรับในยุคคลาสสิก ถูกกละเลยในยุคสมัยใหม่ จนกระทั่งถูกนำกลับเข้ามาศึกษาในสาขาสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของแนวทางการศึกษาอารมณืทางการเมืองแบบดั้งเดิมภายใต้ข้อจำกัดของกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมสู่แบบใหม่ที่เปิดกว้าง บูรณาการ และมองว่าอารมณืกับการเมืองเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กัน เพราะการศึกษาอารมณืคือการหยั่งลึกไปที่พื้นฐานของความเป็นมนุษย์และสิ่งที่มนุษย์ให้คุณค่า อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจในภาพรวมของการกระทำทางการเมืองของปัจเจกและกลุ่มที่ล้วนแล้วแต่มีอารมณืแฝงอยู่ภายใน อีกทั้งยังเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกอย่างมีพลวัตในประเทศไทย มีงานวิชาการจำนวนหนึ่งที่สนใจในมติดังกล่าว หากทว่าก็ยังคงมีจำนวนจำกัด ซึ่งสวนทางกับการแสดงออกซึ่งอารมณืในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น การทำความเข้าใจและเพิ่มความตระหนักรู้เรื่องอารมณืทางการเมืองอาจเป็นแรงกระตุ้นหนึ่งที่จะนำสู่ทางออกของปัญหาทางการเมืองไทยได้ในอนาคต

คำสำคัญ: อารมณืทางการเมือง รัฐศาสตร์ การเมืองไทย ความขัดแย้งทางการเมือง วิกฤติศตวรรษที่ 21

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
<Email: pad.l@rumail.ru.ac.th>

Political Emotions in Political Science and Thai Politics

Pad Lavankura²

ABSTRACT

The study of political emotions is to explore the inner world of political phenomena, including both the macro-politics of the state and the micro-politics of individuals. This academic article discusses the development of the studies on political emotions, from classical acceptance to modern neglect, and their recent resurgence since the mid-1990s. This article highlights the development of approaches used in studying political emotions, from traditional methods within the limitations of the positivist paradigm to new and more integrated approaches that view emotions as related to politics. This is because the study of emotions involves delving into human foundations and the things that people value, which would lead to a comprehensive understanding of both individual and collective political actions, where emotions are embedded and dynamically connected and interact with external factors. In Thailand, limited academic works have focused on this subject despite intense expressions of emotions in polarized political scenarios. Increased understanding and awareness of political emotions could contribute to solving Thailand's political problems in the future.

Keywords: Political Emotions, Political Science, Thai Politics, Political Conflict, 21st Century Crises

² Assistant Professor, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University
<Email: pad.l@rumail.ru.ac.th>

บทนำ

การศึกษาอารมณ์ทางการเมือง (political emotions) ดูจะเป็นประเด็นที่ค่อนข้างใหม่ในทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะในการเมืองไทย สำหรับโลกทางวิชาการตะวันตก ประเด็นเรื่องอารมณ์ทางการเมืองถูกนำมาศึกษาอย่างกว้างขวางทั้งในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา ดังที่มีการระบุถึง “รอบของอารมณ์” (emotional turn) หรือ “รอบของภาวะทางอารมณ์” (affective turn) หรือ “การกลับมาของสิ่งที่ถูกกดทับไว้” (return of the repressed) ซึ่ง “รอบของอารมณ์” ได้เข้ามาแทนที่ “รอบของภาษา” (linguistic turn) ที่มีบทบาทในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 จนถึงต้นทศวรรษที่ 1990 ภายใต้แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodern) ที่เข้ามาท้าทายกระบวนการทัศน์โครงสร้างหน้าที่ในสาขาสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ ทั้งนี้ ในยุคตกทอดของแนวคิดหลังสมัยใหม่และท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางทฤษฎีที่หลากหลาย แนวคิดเรื่องอารมณ์ถูกนำมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพื้นที่ที่ถูกกลบเกลาย โดยมุ่งเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎียุคสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ (Demertzis, 2014, pp. 223–225; Gonzalez, 2017, p. 28) ในที่นี้สอดคล้องกับที่ Heaney (2019, p. 225) กล่าวว่า การศึกษาการเมืองเรื่องอารมณ์กำลังอยู่ในช่วงขาขึ้นของยุคร่วมสมัยหรือยุคปลายทุนนิยม (late capitalism) และแท้จริงแล้วอารมณ์ก็เชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองและประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมาอย่างยาวนาน

หากมองย้อนกลับไปในอดีต การศึกษาเรื่องอารมณ์ในทางสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์มีข้อจำกัดในแง่ความสนใจและแนวทางในการศึกษา สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะความเชื่อดั้งเดิมที่มองว่า “อารมณ์” เป็นเรื่องไม่มี “เหตุผล” และยากที่จะทำความเข้าใจทั้งในมิติของการนิยาม วัดค่า และพิสูจน์อย่างเป็นระบบ อีกทั้งด้วยความที่อารมณ์ไม่ตกอยู่ในกรอบธรรมเนียมการศึกษาสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์แบบดั้งเดิม โดยเฉพาะกระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยม (positivism) ที่เน้นเรื่องเหตุผลและความเป็นวิทยาศาสตร์ และอธิบายว่าการเมืองจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถาบันโครงสร้างหน้าที่ และพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นทางการ (Arkes, 1993 as cited in Marcus, 2000, p. 221; Berezin, 2002, p. 34; Scarantino & de Sousa, 2018) ในที่นี้ อารมณ์และความรู้สึกจึงกลายเป็นข้อตรงข้าม ถูกมองในแง่ลบ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตามหลักเหตุผลและประจักษ์นิยม รวมถึงอาจเป็นภัยคุกคามต่อหลักปรัชญาและตัวนักปรัชญาเอง เพราะปัจเจกไม่ควรถูกปิดเป็นอนและเพียงเบนด้วยอารมณ์ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องกดทับ (suppress) อารมณ์ไว้ และหากจะกล่าวถึง

อารมณ์ก็ต่อจนใจได้ว่าประเด็นดังกล่าวจะได้รับการกำหนดให้ไปอยู่ในทิศทางที่สอดคล้องและสมมูลกับเหตุผล ในลักษณะนี้การจะทำความเข้าใจว่าอารมณ์คืออะไร (what is an emotion?) ตลอดจนจนการจะเป็น “หัวหน้า” ของอารมณ์หรือทำให้อารมณ์กลายเป็น “หัวหน้า” ของเหตุผลเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายเพราะขัดกับความเข้าใจพื้นฐานแต่เดิมมา (Solomon, 2008, pp. 3-4; Miller 2011, p. 575; Clement & Sangar, 2018a, p. 1; Heaney, 2019, p. 226)

แท้จริงแล้ว ธรรมชาติของอารมณ์ มีความซับซ้อน ประกอบไปด้วยหลายฉากหลายตอนของความคิด ความรู้สึก สภาวะทางกาย และการกระทำต่าง ๆ ที่มารวมกันเป็นหนึ่งอารมณ์ ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยรายละเอียดและมีโครงสร้างที่เป็นพลวัต (Goldie, 2000, pp. 11-16) กล่าวได้ว่า อารมณ์เป็นปรากฏการณ์ที่กว้างขวางและไม่มีสาขาวิชาหรือวิธีวิจัยเดียวสามารถเก็บภาพได้ทั้งหมด (Scarantino & de Sousa, 2018; Ringmar, 2018, p. 33) อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิดปฏิฐานนิยมในทางสังคมศาสตร์ การศึกษาอารมณ์มีขอบเขตที่จำกัด ขาดการบูรณาการมุมมองและวิธีวิจัยอย่างหลากหลาย จนกระทั่งมาในยุคปลายศตวรรษที่ 20 ที่กระแสของกระบวนทัศน์หลังปฏิฐานนิยม (post-positivism) ปรากฏในสาขาสังคมศาสตร์และเปิดโอกาสให้การศึกษาเรื่องอารมณ์มีความก้าวหน้า กว้างขวางและเท่าทันกับพัฒนาการทางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนแปลง และจำเป็นต้องอาศัยมุมมองและแนวทางการศึกษาที่ละเอียดอ่อน สามารถเข้าใจปัญหาที่มีความแตกต่าง หลากหลาย และซับซ้อนด้วยรายละเอียดที่ลึกซึ้ง (nuance) มากขึ้น

ทั้งนี้ ในปัจจุบัน พื้นที่ทางการเมืองทั้งระหว่างประเทศและในประเทศ ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ล้วนเปลี่ยนแปลงกลายเป็นพื้นที่แห่งอารมณ์ และสังเกตเห็นได้ชัดมากขึ้นด้วยพลังแห่งเทคโนโลยีและสื่อทางสังคม (social media) (Duncombe, 2019) โดยเฉพาะอารมณ์เชิงลบที่เป็น “เหตุ” นำมาซึ่งสงคราม ความขัดแย้ง การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมือง และนอกจากจะเป็นเหตุ อารมณ์ยังเป็น “ผล” ที่สืบเนื่องมาจากวิกฤติในศตวรรษที่ 21 ที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการเจาะลึกเข้าไปศึกษามิติแห่งอารมณ์ที่เป็นพื้นฐานและแฝงฝังอยู่ในชีวิตทางการเมืองของบุคคลและกลุ่มที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอกตลอดเวลา จากที่กล่าวมาข้างต้น บทความนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญคือ (1) อารมณ์ทางการเมืองในสาขาวิชารัฐศาสตร์ ในส่วนนี้ ผู้เขียนมุ่งอธิบายถึงพัฒนาการของการศึกษาอารมณ์ในทางสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ ตลอดจนจน

แสดงให้เห็นว่าอารมณืมีความสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมือง เทียบเท่ากับเหตุผล โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมจากนักวิชาการที่สนใจศึกษา เรื่องอารมณื พร้อมทั้งยกตัวอย่างปรากฏการณ์ที่มีอารมณืเข้าไปเกี่ยวข้อง และ (2) อารมณืทางการเมืองในการเมืองไทย ในส่วนนี้ผู้เขียนอธิบายว่าที่ผ่านมาปัญหา การเมืองไทยมักจะถูกอธิบายด้วยประเด็นเชิงโครงสร้าง สถาบัน เครือข่ายและกลุ่ม ที่มีลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ แย่งชิงและแบ่งปันผลประโยชน์ ความไม่เท่าเทียม ระหว่างชนชั้น และปัจจัยเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันเริ่มมีการศึกษามิติ เรื่องอารมณืทางการเมืองไทยมากขึ้น แต่ทว่ายังมีจำนวนจำกัด เนื้อหาและรายละเอียด ของสองประเด็นข้างต้นอยู่ในหัวข้อถัดไปของบทความ

อารมณืทางการเมืองในสาขาวิชารัฐศาสตร์

การศึกษาอารมณืในทางสังคมศาสตร์มีจุดเริ่มต้นจากสาขาจิตวิทยา และสังคมวิทยาและมีการหยิบยืมมาใช้ในสาขารัฐศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจผู้นำ ทางการเมือง ตลอดจนจนประชาชนในสถานการณ์การเมืองต่าง ๆ (Marcus, 2000, p. 221) สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับความคิดทางการเมือง แต่เดิมเรามักจะเชื่อว่ามนุษย์ คิดและตัดสินใจด้วยหลักการและเหตุผล แต่มีหลายการศึกษาที่ระบุว่า ความคิด ของมนุษย์ไม่ได้มีแค่เหตุผลแต่มีอารมณืด้วย เพราะในแต่ละการตัดสินใจ มนุษย์ ไม่ได้มีข้อมูลครบถ้วน ดังนั้นจึงต้องอาศัยอารมณืและความรู้สึกร่วมด้วย แท้จริงแล้ว นักปรัชญาทางการเมืองตั้งแต่ยุคกรีกโบราณจนถึงยุคแสงสว่างทางปัญญาล้วน ตระหนักถึงอารมณื โดยมองว่าอารมณืเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ย่อมส่งผลต่อ ความสามารถของมนุษย์ในทางการเมืองในเชิงบวก อารมณืเคยถูกมองว่าเป็น คุณธรรมแห่งปัญญาที่แท้จริง (virtues of true wisdom) และเป็นพื้นฐานของการดำรง อยู่ของมนุษย์ในโลก (foundation of our being-in-the-world) (Solomon, 2008, p. 4) อย่างไรก็ตาม มุมมองดังกล่าวต่ออารมณืก็ไม่ได้ถูกนำมาถกเถียงกันมากนัก กล่าวได้ว่า จากมุมมองของนักปรัชญาเมธีในยุคคลาสสิกและสมัยใหม่ อารมณืไม่ได้รับการยอมรับอย่างจริงจังและถูกตัดสินให้เป็น “ลูกน้อง” ของเหตุผล เพราะอารมณื ถูกมองว่าเป็นความดีที่ดำบรพ์ ไม่ฉลาด ป่าเถื่อน ฟังหาไม่ได้ และอันตราย จำเป็น ต้องถูกควบคุมไว้ด้วยเหตุผล ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีการแบ่งแยกระหว่างข้อ “เหตุผล” และ “อารมณื” ราวกับว่าสองข้อนี้เป็นศัตรูกัน ไม่ได้มองว่าสองข้อนี้เป็นส่วนหนึ่ง ของกันและกัน และสามารถนำมาทำความเข้าใจร่วมกันได้ (Solomon, 2008, p. 3) ยิ่งมาในยุคสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์ การศึกษา

เรื่องอารมณ์ยิ่งถูกผลักดันให้ไปอยู่ชายขอบเพราะการพิสูจน์อารมณ์ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์มีข้อจำกัด (Marcus, 2000, p. 221; Hoggett & Thomson, 2012 as cited in Werlen, Imhof, & Bergamin, 2021, p. 2; Demertzis, 2013 as cited in Szanto & Slaby, 2020, p. 478; Bonansinga, 2020, p. 84; Yurdakul, 2021, p. 251)

ในทิศทางเดียวกัน การใช้ตรรกะเชิงอารมณ์ (logic of emotion) ถูกตัดสินว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผล (illogical) หากเปรียบเทียบกับการใช้ตรรกะเชิงเหตุผล (logic of reason) เพราะสำหรับการศึกษาแต่ดั้งเดิมในเรื่องตรรกะเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าการให้เหตุผลเชิงนิรนัย (deductive reasoning) เป็นระบบที่ถูกต้องและเป็นวิธีแห่งเหตุผล อย่างไรก็ตาม มีการตั้งข้อสงสัยกันว่าไม่ได้มีตรรกะแบบใดถูกต้องกว่าแบบใด เพียงแต่เป็นวิธีการให้เหตุผลที่แตกต่างกัน โดยการใช้ตรรกะเชิงอารมณ์เป็นวิธีของผู้หญิง และการใช้ตรรกะเชิงเหตุผลเป็นวิธีของผู้ชาย ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาผู้หญิงถูกกล่อมเกลามาให้ใช้วิธีของผู้ชายในการใช้เหตุผลซึ่งขัดแย้งกับความเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ซึ่งแท้จริงแล้ว สองประเด็นนี้คือทั้ง “เหตุผล” และ “อารมณ์” เป็นเรื่องที่แตกต่างกัน หากทว่าเสริมซึ่งกันและกัน (Macadre, 2011, p. 187) ดังนั้นหากพิจารณาจากมุมมองความเท่าเทียมทางเพศสภาพ ประเด็นเรื่องประสบการณ์ทางอารมณ์ (emotional experience) ระหว่างหญิงและชายก็ยิ่งปรากฏความไม่เท่าเทียมอันเป็นเหตุสืบเนื่องมาจากทัศนคติของสังคม โดยอารมณ์ถูกมองว่าเป็นเรื่องของผู้หญิงและสังคม “เชื่อ” ว่าผู้หญิงแสดงออกทางอารมณ์มากกว่าผู้ชาย ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเพียงการเหมารวม (stereotype) และอาจไม่ได้สะท้อน “ความจริง” เสมอไป (Macadre, 2011, p. 187; Hutson-Comeaux & Kelly, 2002, p. 1)

ในการศึกษาปรัชญายุคสมัยใหม่ “อารมณ์” มีสถานะที่ค่อนข้างเป็นปัญหาเพราะโดยส่วนมากนักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญาต่างให้ความสำคัญกับหลักเหตุผลนิยม ดังจะเห็นว่าในช่วงศตวรรษที่ 20 อารมณ์ถูกกลืนและจะนำมากล่าวถึง เนื่องจาก การเข้ามาของสาขาวิชาพฤติกรรมศาสตร์ในสาขาสังคมศาสตร์ที่เน้นวัดและพิสูจน์ปรากฏการณ์ในเชิงวิทยาศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมและมีระบบ อีกทั้งกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่มีการครองอำนาจนำโดยองค์ความรู้แบบความคิดและการรับรู้ทางปัญญา (cognitivism) เหล่านี้ทำให้องค์ความรู้เรื่องอารมณ์ทั้งในแง่ทฤษฎีและงานวิจัยทางสังคมหายไป (Scarantino & de Sousa, 2018) ในที่นี้ทำให้นักรัฐศาสตร์มอง “อารมณ์” ว่าเป็นเรื่องนอกรอบของการศึกษาการเมือง เช่น รัฐชาติ กฎหมาย พฤติกรรมการเลือกตั้ง และพรรคการเมือง ต่างวางอยู่บนเรื่อง “เหตุผล” ทั้งสิ้น การใช้ “อารมณ์” มาวิเคราะห์เป็นเรื่อง “แปลก” โดยจะถูกจัดกลุ่ม

ให้เป็นเรื่องบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม (Lipset, 1960 as cited in Berezin, 2002, p. 34) หรือ ชาวนาล่าหลังที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับความเป็นสมัยใหม่ (Banfield, 1976 as cited in Berezin, 2002, p. 34) หรืออย่างเช่น ในประวัติศาสตร์ของเสรีนิยม (history of liberalism) แนววิเคราะห์ปรัชญาสังคม-การเมือง มักจะให้ความสำคัญกับความคิดสมัยใหม่ว่าด้วยเรื่องศักดิ์ศรีที่วางอยู่บนหลักเหตุผลที่เท่าเทียมของมนุษย์ (equal rationality of human beings) ซึ่งจากมุมมองนี้ อารมณืจะถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ (totalitarian regimes) ที่มุ่งควบคุมพลเมืองด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพลังที่ไม่มีเหตุผลที่อยู่ในจิตใจของพวกเขา อันเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่สังคมควรจะให้มีความสำคัญคือเรื่องของการเคารพซึ่งกันและกันและความโปร่งใส (Nussbaum, 2013 as cited in Lisowska, 2017, p. 19)

ด้วยเหตุที่ตัดสินว่าเป็นเรื่อง “แปลก” อารมณืจึงไม่ได้ถูกนำมาศึกษาอย่างจริงจัง หรือหากจะถูกนำมาศึกษา แนวทางในการศึกษาอารมณืมักถูกจำกัดอยู่ในกรอบความรู้ทางจิตวิทยาภายใต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม ที่เชื่อว่าอารมณืเป็นสัญชาตญาณหรือมาจากจิตไร้สำนึก และเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายในของปัจเจกหรือกลุ่ม อีกทั้งสามารถพิสูจน์และทำความเข้าใจด้วยการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงทดลอง ยกตัวอย่างเช่น นักจิตวิทยาการเมืองสำรวจอารมณืในแง่ที่ว่าป็นแรงขับภายในของปัจเจกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้ง (voting preferences) ทศนคติทางการเมือง (political attitudes) และพฤติกรรมทางการเมือง (political behaviour) กล่าวได้ว่า ในยุคดั้งเดิม การศึกษาเรื่องอารมณืทางการเมืองยังคงมีขอบเขตที่จำกัด และไม่ตอบสนองต่อบริบทที่แตกต่างหลากหลาย (Verbalyte, Bonansinga, & Exadaktylos, 2022, pp. 1-2)

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลง เกิดความคิด ความเชื่อที่ผันแปรมากขึ้น พร้อมการกลับเข้ามาของแนวคิดในยุคหลังสมัยใหม่ หรือหลังปฏิฐานนิยมได้กลายเป็นประตูที่เปิดโอกาสสู่แนววิเคราะห์ใหม่ ๆ ซึ่งทำให้สาขาสังคมศาสตร์และประเด็นเรื่องอารมณืได้กลับมาพบกันอีกครั้งหนึ่ง จากมุมมองนี้ “อารมณื” เป็นส่วนสำคัญไม่แพ้ “เหตุผล” กล่าวคือ มนุษย์จะไม่สามารถมีเหตุผลได้อย่างเต็มที่ หากไม่ได้ “ตระหนักรู้” หรือ “เข้าใจ” ถึงอารมณืของตนเอง นอกจากนี้ อารมณืยังถูกพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของความคิดและการกระทำของผู้กระทำการทางการเมือง ทั้งในแง่ของแรงจูงใจทางการเมือง การตัดสินใจทางการเมือง และการตอบโต้ทางการเมือง (Marcus, 2000, p. 221; Demertzis, 2014, p. 223; Fuengfusakul, 2016, p. 117; Szanto & Slaby, 2020, p. 478; Yurdakul, 2021, p. 248)

ในยุคปัจจุบัน มีข้อถกเถียงทางวิชาการที่ว่า แท้จริงแล้วอารมณ์มาก่อนการรับรู้ในระดับความคิด (emotions precede cognition) และในที่สุดทำงานไปพร้อม ๆ กัน เพื่อนำทางและกำหนดวิธีแห่ง “ความจริง” ให้ปัจเจก (Bonansinga, 2020, p.87) ในการนี้ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่าแนวคิดเรื่องอารมณ์ได้เข้ามาเติมเต็มระหว่างแนววิเคราะห์เหตุผลนิยมที่ละเลยเรื่องอารมณ์ เน้นอธิบายว่าประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยหลักเหตุผล กับแนววิเคราะห์วัฒนธรรมการเมืองที่มองอารมณ์แบบผ่าน ๆ เน้นอธิบายความเปลี่ยนแปลงของระบบการเมืองที่วางอยู่บนความหลากหลายและความผันแปร (variability) อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องเข้าใจว่า “รอบของอารมณ์” ในครั้งนี้ ไม่ใช่เรื่องใหม่เอี่ยมอ่องหรือเป็นกระบวนทัศน์หลัก หากทว่าเป็นเลนส์ที่เพิ่มเข้ามาเพื่อทำให้สามารถมองเห็นปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมจากอีกมุมที่ไม่เคยได้ถูกศึกษามากนัก (Demertzis, 2014, pp. 223–225)

ในทางรัฐศาสตร์ หัวข้อการศึกษาเรื่องอารมณ์ได้รับความสนใจและนำกลับมาศึกษาอีกครั้งในปัจจุบัน เพราะแท้จริงแล้วหลากหลายนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าอารมณ์มีความสำคัญ เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันและชีวิตทางการเมือง และเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ความเป็นไปของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญ อย่างเช่น การเข้าร่วมสงคราม จนกระทั่งเหตุการณ์ทั่วไปในชีวิตทางการเมืองของรัฐบาล นักการเมือง หรือ ประชาชน ตลอดจนกระบวนการหาเสียงเลือกตั้งของนักการเมือง ในการอภิปราย และตัวบทต่าง ๆ ที่เขียนขึ้น (Freedon, 2013 as cited in Werlen, Imhof & Bergamin, 2021) ในที่นี้ การอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพฤติกรรม การเลือกตั้ง การปฏิวัติ การแสดงความคิดเห็นสาธารณะ หน้าที่ของสถาบันประชาธิปไตย บรรทัดฐานของสังคม หรือการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถอาศัยแนวคิดเรื่องอารมณ์ทางการเมืองซึ่งจะเพิ่มความน่าสนใจและความมีชีวิตชีวาต่อประเด็นดังกล่าวได้มากขึ้น (Elster, 1999; Flam & King, 2005; Goodwin & Jasper, 2006; Gonzalez, 2017, p. 30)

ในยุคปัจจุบันแนวทางการศึกษาเรื่องอารมณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากแบบดั้งเดิม นักรัฐศาสตร์ที่ศึกษาอารมณ์ทางการเมืองไม่ได้อาศัยเฉพาะองค์ความรู้ทางจิตวิทยาภายใต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมที่เน้นสำรวจปัจจัยภายในของบุคคลหรือกลุ่มอย่างผิวเผิน แต่มีการบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์อื่น ๆ เช่น แบบสังคมวิทยาเชิงอารมณ์ (sociology of emotions approach) หรือ แบบวาทกรรม (discursive approach) ที่มองว่าอารมณ์เกิดจากการปะทะสังสรรค์กับปัจจัยและเงื่อนไขแวดล้อม

ภายนอก กล่าวคือ อารมณืเป็นวาทกรรมที่ถูกประกอบสร้างหรือเป็นปรากฏการณ์ของกลุ่มที่ไม่สามารถแยกออกจากบริบทหรือปัจจัยแวดล้อมภายนอกได้ ในแง่นี้ อารมณืเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทางสังคม (social experiences) รูปแบบการปฏิสัมพันธ์หรือการสื่อสาร (interactions or communicative patterns) ที่แฝงฝังอยู่ในความสนใจทางการเมือง (political interests) บริบท (contexts) และกฎทางวาทกรรม (discourse rules) นอกจากนี้ อารมณืยังเชื่อมโยงอยู่กับมรดกทางวัฒนธรรม (historical legacies) และบรรทัดฐานทางอารมณ์ (emotion norms) ด้วย (Demertzis, 2014; Verbalyte, Bonansinga, & Exadaktylos, 2022, pp. 1–2)

ในแง่ของระเบียบวิธีวิจัย มีความพยายามของกลุ่มนักวิชาการที่ได้พัฒนาวิธีการศึกษาอารมณ์ให้ก้าวหน้า ตลอดจนจนทำให้การศึกษาอารมณ์เป็นที่ยอมรับและมีความเป็น “ศาสตร์” อยู่ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ (Clement & Sangar, 2018b) ซึ่งระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาอารมณ์ในยุคปัจจุบันมีความหลากหลาย สามารถตอบสนองกับคำถามการวิจัยและจุดยืนทางภววิทยาของงานวิจัยเรื่องอารมณ์ทางการเมืองที่ขยายกิ่งก้านสาขาออกไปได้อย่างครอบคลุม ยกตัวอย่างเช่น ปรากฏการณ์วิทยาจิตวิเคราะห์ (psychoanalytical phenomenology) รัฐศาสตร์แบบตีความ (interpretative political science) การวิเคราะห์ชีวประวัติ (biographical analysis) การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพแบบเปรียบเทียบ (comparative qualitative content analysis) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) อัตชาติพันธุ์วรรณา (auto-ethnography) การวิเคราะห์การสัมภาษณ์ (interview analysis) การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงอารมณ์ (emotion discourse analysis) และการวิเคราะห์ภาพ (visual analysis) เป็นต้น (Clement & Sangar, 2018a, p. 17; Ringmar, 2018, p. 33; Koschut, 2018, p. 277)

ด้วยมุมมองและแนวทางการศึกษาเรื่องอารมณ์ที่เปิดกว้างข้างต้น จึงนำสู่ทางออก ความเป็นไปได้และความหวังของการศึกษาอารมณ์ทางการเมืองในฐานะเป็นหน่วยของการศึกษาทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพราะแท้จริงแล้วอารมณ์กับการเมืองมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก กล่าวได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของอารมณ์ และอารมณ์ก็เป็นเรื่องของการเมือง ในประเด็นแรก การเมืองเป็นเรื่องของอารมณ์ เพราะการเมืองเป็นเรื่องพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (what matters) กับสิ่งที่มนุษย์ให้คุณค่า สิ่งที่มนุษย์กลัวและสิ่งที่มนุษย์ต้องการ ซึ่งมนุษย์ในที่นี้ก็คือมนุษย์ที่มีทั้งความเป็นปัจเจกและที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม (collective) และในอีกประเด็นหนึ่ง อารมณ์เป็นเรื่องของการเมือง กล่าวคือ อารมณ์ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่กลับถูกปกครอง

โดย “กฎแห่งความรู้สึก” (feeling rules) และกฎวางกรอบในสิ่งที่ควรจะเป็นด้วยพื้นฐานแห่งคุณค่าของการแบ่งปันและขัดแย้ง ในที่นี้ปัจเจกภายนอกในเรื่องที่ว่าด้วยอะไรอย่างไร สัมพันธ์กับใคร และขัดแย้งกับใคร ย่อมส่งผลต่ออารมณ์และความรู้สึกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Hochschild, 1983, p. 56; Szanto & Slaby, 2020, p. 478; Marcus, 2000, p. 221) เนื้อหาข้างต้นสอดคล้องกับประเด็นหนึ่งที่มีการถกเถียงกันอย่างมากในการศึกษาอารมณ์ทางการเมือง คือ อารมณ์เป็นเรื่องสาธารณะ (public) และทางสังคม (society) ที่แบ่งปันร่วมกัน (shared) ตลอดจนมีความเป็นการเมือง (political) หรือไม่ อย่างไร เพราะเดิมในทางรัฐศาสตร์ มักจะเน้นการศึกษาพื้นที่สาธารณะที่มีเหตุผล (‘rational’ public sphere) มากกว่า พื้นที่ส่วนตัวที่เน้นอารมณ์ (‘emotional’ private sphere) (Prior & van Hoef, 2018, p. 48) ต่อประเด็นข้างต้น Mercer (2014, p. 516 as cited in Clement & Sangar, 2018a, p. 6) มองว่า คุณลักษณะทางสังคมของอารมณ์คือ “ความสำคัญที่อยู่ภายในของตัวแสดงที่มีความสัมพันธ์กับหน่วยหรือสิ่งต่าง ๆ” ในที่นี้ หมายถึงว่าการศึกษาอารมณ์ในระดับกลุ่มหรือสังคมสามารถศึกษาผ่านอัตลักษณ์ (identity) เพราะการระบุตัวตนของบุคคลตั้งอาศัยความรู้สึกผูกพัน (feeling of attachment) กับกลุ่ม ในที่นี้อารมณ์ในแง่ความเป็นส่วนตัวที่แท้จริงนั้นยากที่จะมีอยู่ เพราะบุคคลย่อมต้องเกี่ยวข้องกับส่วนรวมเสมอ (Mattern, 2014 as cited in Clement & Sangar, 2018a, p. 6)

ในลักษณะนี้ การเมืองกับอารมณ์จึงเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกันอย่างไม่บังเอิญ ถึงแม้การเมืองจะถูกนิยามว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การก่อรูปของการรวมกลุ่ม เสรีภาพของมนุษย์ หรือ ความสัมพันธ์ของการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มกับการประกอบสร้างทางสังคม ทั้งหมดนี้ อารมณ์ล้วนเข้าไปมีบทบาทสำคัญและเป็นแก่นของ “การเมืองที่แท้จริง” (“real politics”) ยกตัวอย่างเช่น ความรู้สึกรังเกียจที่แฝงฝังอยู่ในความขัดแย้งทางการเมือง หรือ ความกระตือรือร้น ความกลัว ความอิจฉา ความเกลียดชัง ที่มุ่งตรงไปที่ผู้มีอำนาจหรือผู้มั่งคั่งโดยเฉพาะในสังคมที่มีการแบ่งแยก ความเกลียดชังระหว่างกลุ่ม ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ หรือ ความรู้สึกสมัคคีกลมกลืนภายในกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม นอกจากนี้ ยังรวมถึงความก้าวร้าวของประชาชนต่อความไม่ยุติธรรมของสังคม หรือความปิติของกลุ่ม (collective joy) ที่กระตุ้นให้เกิดพลังทางการเมืองของกลุ่มรากหญ้า ตลอดจนกลยุทธ์และเทคนิคของการปรับเปลี่ยนอารมณ์ที่นักการเมืองที่มีความเชี่ยวชาญสูงมักจะนำมาใช้ (Szanto & Slaby, 2020, pp. 480–481; Westen, 2007, pp. 5–7)

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องอารมณ์ทางการเมือง ผู้เขียนพบการศึกษาเรื่องดังกล่าวทั้งในมิติของรัฐและสังคม และในระดับมหภาคและจุลภาค ยกตัวอย่างเช่น ในมิติของรัฐในระดับมหภาค มีการศึกษาเรื่องรัฐแห่งอารมณ์ (emotional state) ที่อธิบายว่า รัฐชาติ (nation-state) เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมกับการสร้างและถอดรื้อชีวิตเชิงอารมณ์ของหน่วยการปกครอง ก่อให้เกิดระบอบการปกครองเชิงอารมณ์และบรรทัดฐานที่ครอบงำ และยังสามารถศึกษาได้ในแง่ที่ว่ากระบวนการดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน (Heaney, 2019, pp. 224–225) สำหรับรัฐที่มั่นคง (the secure state) ต้องอาศัยความรู้สึกมั่นใจ (confidence) และความสบายใจ (comfort) เป็นอารมณ์หลัก ซึ่งในทางทฤษฎี รัฐที่มั่นคงจะนำมาซึ่งความรู้สึกรู้สึกเห็นอกเห็นใจทางสังคม (social compassion) ที่อนุญาตให้เกิดความเข้าอกเข้าใจในชุมชน (communal empathy) และความมีน้ำใจ (generosity) ในสังคม ในขณะที่ตลาดและองค์กรอาสาสมัครก็จะเข้ามาเติมเต็มพื้นที่ทางอารมณ์ของความเห็นอกเห็นใจทางสังคมที่มีพันธะสัญญาต่อการกระจายรายได้ และยังรวมถึงรัฐที่ดูแลเรื่องสวัสดิการสังคมด้วย (Berezin, 2002, p. 38) ในทางตรงกันข้าม รัฐที่ไม่มั่นคง (insecure state) จะพบอารมณ์กลัวและขาดความมั่นใจ (fear and lack of confidence) อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ทางอารมณ์ของความรู้สึกไม่ปลอดภัยร่วมกัน (collective experience of the emotion of insecurity) เช่น ความรุนแรงจากสงครามและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สะท้อนความกลัวต่อภัยคุกคามภายนอก และสำหรับอารมณ์เกลียดกลัวต่างชาติ (xenophobia) ความขุ่นเคืองใจ (resentment) และการแบ่งแยก (discrimination) เกี่ยวข้องกับความกลัวต่อภัยคุกคามภายใน (Berezin, 2002, p. 38) เหล่านี้คือตัวอย่างของการศึกษาอารมณ์ทางการเมืองในแง่ของโครงสร้างของภาวะทางอารมณ์ (structure of affect) ที่แฝงฝังอยู่ภายในโครงสร้างทางการเมืองแบบมหภาค อันได้แก่ รัฐ

สำหรับการศึกษาอารมณ์ทางการเมืองในมิติของสังคมในระดับจุลภาค ยกตัวอย่างเช่น อารมณ์โกรธ (anger) ของประชาชนในการต่อต้านชนชั้นนำและต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีงานวิจัยที่ศึกษาอารมณ์โกรธของประชาชนในฝรั่งเศส เยอรมันนี และสหรัฐอเมริกา ที่มีต่อชีวิตของพวกเขา โดยศึกษาอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีโวหารของประชาชน (populist rhetoric) ที่ระบุว่าประชาชนปิดความรับผิดชอบต่อสถานการณ์ทางการเงินที่ไม่ดีของพวกเขาโดยฉายออกสู่ภายนอก (externalize) และเปลี่ยนอารมณ์ความตระหนักรู้ต่อตนเองในแง่ลบ (negative self-conscious emotions) มาเป็นความโกรธ โดยการศึกษาเชิงสำรวจ

ในสามประเทศ พบว่า การสะท้อนอารมณ์ด้านลบเกิดขึ้นจากปัญหาการเงินส่วนตัว (personal finances) โดยที่ปัญหาเรื่องอารมณ์โกรธและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคม และโหวตในการต่อต้านชนชั้นนำยิ่งกระตุ้นก่อให้เกิดอารมณ์โกรธเกี่ยวกับสถานการณ์การเงินของตนที่มากขึ้นไปอีก (Marx, 2020, p. 609) เหล่านี้สะท้อนถึงอารมณ์ทางการเมืองที่แฝงฝังอยู่ภายในโครงสร้างทางการเมืองแบบจุลภาค อันได้แก่ ปัจเจกที่ดำรงชีวิตอยู่ภายในบริบททางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ

เนื้อหาข้างต้นสะท้อนตัวแสดงและสถาบันทางการเมืองที่ล้วนมีอารมณ์แฝงฝังอยู่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม โดยที่ปัจจัยแวดล้อมส่งผลต่ออารมณ์ของปัจเจก พอ ๆ กับที่อารมณ์ของปัจเจกส่งผลต่อปัจจัยแวดล้อม การศึกษาอารมณ์ทางการเมืองนับว่าเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ เพราะแต่เดิมอารมณ์ถูกมองเป็นหลักของการเมืองแบบไม่เป็นที่ตระหนักรู้ (non-cognitive) และเป็นเรื่องของปัจเจก อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันพบว่าอารมณ์ทำงานร่วมกับความคิด และพื้นที่ของปัจเจกและส่วนรวมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น ผู้ศึกษาในเรื่องนี้ต้องพยายามที่จะตอบคำถามว่าสัญชาตญาณระดับจุลภาคของปัจเจก คือ อารมณ์ ส่งผลต่อกระบวนการและผลลัพธ์ในระดับมหภาคของส่วนรวม หรือไม่ อย่างไร และในทางกลับกัน กระบวนการและผลลัพธ์ในระดับมหภาคของส่วนรวมส่งผลต่ออารมณ์ของปัจเจกในระดับจุลภาค หรือไม่ อย่างไร การทำความเข้าใจธรรมชาติและพลวัตของอารมณ์ทางการเมืองในแง่ที่จะสามารถนำไปเป็นฐานคิดเพื่อศึกษาอารมณ์ทางการเมืองในปรากฏการณ์และพื้นที่ทางการเมืองที่หลากหลายได้ต่อไป

อารมณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย

ในบริบททางการเมืองไทย Charoensin-o-lan (2019, p. xi) ให้ข้อสังเกตว่า ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์กับการเมืองไทยโดยเฉพาะมิติความขัดแย้งในสังคมไทยในรอบหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ.2549-2559) ในจำนวนไม่มากนักสืบเนื่องจากข้อสังเกตข้างต้น ทำให้ผู้เขียนย้อนกลับมามองปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ความพยายามของคณะราษฎรเมื่อ พ.ศ.2475 จนกระทั่งปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 90 ปีแล้ว ที่หลักการประชาธิปไตยยังถูกตีความไปในทิศทางที่บิดเบือนจากความเป็นจริง รัฐ ชนชั้นนำ และผู้กระทำการทางการเมืองเลือกใช้วิถีแห่งบรรทัดฐานและค่านิยมแบบไทยในการทำความเข้าใจหลักการสากลดังกล่าว ในลักษณะนี้ การพยายามทำความเข้าใจมิติ

เรื่องอารมณ์ในการเมืองไทยอาจจะเป็นเลนส์ที่ช่วยอธิบายเพิ่มเติมว่าเพราะเหตุใดการเมืองไทยจึงไม่สามารถนำหลักการและเหตุผลมาปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ที่ผ่านมา ปัญหาของการเมืองไทยถูกมองผ่านกรอบความคิดทางรัฐศาสตร์ที่เน้นเรื่องของหลักเหตุผลและประจักษ์นิยมเป็นสำคัญผ่านเลนส์ดังกล่าว ข้อจำกัดของการเมืองไทยถูกอธิบายด้วยปัญหาเชิงโครงสร้าง สถาบัน เครือข่าย กลุ่ม และตัวแสดงทางการเมืองที่มีลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ การแย่งชิงและแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างรัฐ นายทุน และภาคประชาสังคม การขาดระบบการตรวจสอบถ่วงดุลย์ และความไม่เท่าเทียมระหว่างชนชั้น ดังจะเห็นจากคำอธิบายผ่านแนวคิดระเหที่รัฐราชการ (bureaucratic polity) ของ Riggs (1966 as cited in Hewison, 1997, pp. 6–8) การเมืองเรื่องผลประโยชน์ระหว่างรัฐ นายทุน และภาคประชาสังคม ผ่านแนวคิดพหุนิยมใหม่ (neo-pluralism) และสถาบันนิยมใหม่ (neo-institutionalism) รวมถึงเรื่องความไม่เท่าเทียมระหว่างชนชั้นผ่านแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) (Hewison, 1997, pp. 6–8) หรือผ่านปัจจัยเชิงวัฒนธรรมที่ว่าด้วยเรื่องระดับความไว้วางใจที่ต่ำระหว่างตัวแสดงที่เป็นปฏิปักษ์ทางการเมือง (low levels of trust among political antagonists) การปรึกษาหารือที่มีคุณภาพต่ำ (poor quality deliberations) การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (conflict avoidance) และความเป็นส่วนตัว (personalism) (Unger & Mahakanjana, 2016, p. 5)

นอกจากนี้ จากบทความทางวิชาการของ Sawasdee (2016, pp. 94–96) ที่ศึกษาพัฒนาการของรัฐศาสตร์ในประเทศไทย โดยระบุถึง 8 แนววิเคราะห์ในการศึกษาและวิจัยในสาขารัฐศาสตร์ของประเทศไทย อันประกอบด้วย (1) แนววิเคราะห์เชิงปรัชญา (philosophical approach) (2) แนววิเคราะห์เชิงสถาบัน (institutional approach) (3) แนววิเคราะห์เชิงกฎหมาย (legal approach) (4) แนววิเคราะห์เชิงพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral approach) (5) แนววิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (comparative approach) (6) แนววิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (historical approach) (7) แนววิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (sociological and anthropological approach) และ (8) แนววิเคราะห์เชิงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการพัฒนา (developmental and social movement approach) ซึ่งสะท้อนความพยายามของนักรัฐศาสตร์ไทยในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยผ่านเลนส์ที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้ ยังไม่มีแนววิเคราะห์ใดที่เน้นไปที่มิติเรื่องอารมณ์ทางการเมือง

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองไทยยังถูกศึกษาด้วยมุมมองอื่น ๆ โดยนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจากหลากหลายสาขาวิชา เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และอาณานิคมศึกษา ซึ่งแต่ละงานล้วนเป็นงานที่มีพลังในการทำความเข้าใจการเมืองไทยได้เป็นอย่างดี (Sawasdee, 2016, p. 96) ในที่นี้ Sawasdee (2016, p. 96–97) แบ่งพัฒนาการของสาขาวิชา รัฐศาสตร์ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ (historical background) (2) ระบอบการเมือง (political regime) และ (3) มุมมองความขัดแย้งและการถกเถียงทางการเมืองที่ยาวนาน (conflicting perceptions and enduring political disputes) สำหรับประเภทแรกคือ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ที่อธิบายการเมืองไทยจากยุคอดีตสู่ยุคร่วมสมัย ผ่านงานเขียน เรื่อง *Coming to terms with the West intellectual strategies and post-Westernism in Siam* ของ Thongchai Winichakul ที่อธิบายความเป็นประเทศกึ่งอาณานิคม (semi-colonial) หรือ อาณานิคมอำพราง (crypto-colonialism) ของไทย ต่อด้วย งานเขียนที่มองเมืองไทยผ่านโมเดล “รัฐราชการ” (bureaucratic polity) ของ Fred W. Riggs และแนวคิด “ความทันสมัยที่ปราศจากการพัฒนา” (modernization without development) ของ Norman Jacobs และต่อด้วยงานเขียนเรื่อง *Business associations and the new political economy of Thailand: From bureaucratic polity to liberal corporatism* ของ Anek Laothamatas ที่อธิบายบริบททางการเมืองไทยที่เปลี่ยนแปลงจาก “รัฐราชการ” สู่ “บรรษัทนิยมแบบเสรี” ที่ภาคธุรกิจเข้ามามีบทบาทสำคัญ เป็นต้น (Sawasdee, 2016, pp. 96–97)

สำหรับประเภทที่สอง คือ การศึกษาที่เน้นทำความเข้าใจระบอบการเมืองควบคู่กับพัฒนาการของกระบวนการการเป็นประชาธิปไตย (democratization process) ที่ประเทศไทยผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่าน งานทางวิชาการที่สนใจเรื่องดังกล่าว ได้ถูกยกตัวอย่างโดย Sawasdee (2016, p. 98) อันได้แก่ เรื่อง *Demi democracy: The evolution of the Thai political system* ของ Likhit Dhiravegin และเรื่อง *State building, democracy and globalization* ของ Chai-Anan Samudavanija และเรื่อง *Thailand's transformation* ของ Thitinan Pongsudhirak เป็นต้น

สำหรับประเด็นสุดท้าย เรื่อง มุมมองความขัดแย้งและการถกเถียงทางการเมืองที่ยาวนาน ในที่นี้ Sawasdee (2016, p. 98) ชี้ให้เห็นถึงจุดยืนและมุมมองที่แตกต่างของนักวิชาการที่ศึกษาการเมืองไทยบนข้อถกเถียงที่ว่าประเทศไทยเหมาะสมกับประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่วางอยู่บนแนวคิดเสรีนิยม หรือประชาธิปไตย

แบบไทยที่เน้นเรื่องผู้ปกครองเป็นคนดีมีศีลธรรม ทั้งนี้ ได้ยกตัวอย่างงานของนักวิชาการสาขาวิชามานุษยวิทยา เช่น เรื่อง In Defense of the Thai-style democracy ของ Prattana Kitiarsa ที่มองว่าวัฒนธรรมไทยไม่สอดคล้องกับโลกตะวันตก เพราะประเทศไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาที่ให้คุณค่าเรื่องความกลมกลืน (harmony) สวัสดิภาพ (security) และจิตวิญญาณ (spirituality) แห่งชาติ เช่นเดียวกับเรื่อง Learning from the 19 September coup: Advancing Thai-style democracy? ของ Surin Maisrikrod ที่มองว่า“ประชาธิปไตยแบบไทย” (Thai-style democracy) ปรากฏเป็นหนึ่งทางเลือกที่มีความชอบธรรม นอกเหนือจาก “ประชาธิปไตยแบบตะวันตก” (Western-style democracy) ในทิศทางตรงกันข้าม นักวิชาการจำนวนหนึ่งชี้ให้เห็นถึงมายาคติของความเป็นไทย ยกตัวอย่างงานเรื่อง Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism ของ Benedict Anderson หรือข้อถกเถียงที่ว่าชนชั้นกลางไทยไม่ได้เป็นพลังในการขับเคลื่อนสู่ความเป็นประชาธิปไตยจากเรื่อง Myths and realities: The democratization of Thai politics ของ Yoshifumi Tamada และยังมีงานทางวิชาการที่ให้ความสนใจไปที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เป็นชนชั้นรากหญ้าในชนบทที่มีบทบาททางการเมืองเพิ่มมากขึ้น ยกตัวอย่างงานเรื่อง Urbanized villagers in the 2010 Thai red-shirts protests: Not just poor farmers? ของ Naruemon Thabchumpon และ Duncan McCargo (Sawasdee, 2016, pp. 98–99)

จากภาพรวมในเชิงพัฒนาการของสาขาวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยพบว่า งานวิชาการต่าง ๆ ล้วนเป็นงานที่สำคัญและมีคุณูปการในแง่ของการสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อทำความเข้าใจความสับสนและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยอย่างไรก็ดี การศึกษาข้างต้นไม่ได้เน้นทำความเข้าใจมิติเรื่องอารมณืทางการเมืองอย่างเฉพาะเจาะจง ถึงแม้จะไม่ได้ถูกกล่าวถึงเป็นที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าอารมณืเป็นพื้นฐานและองค์ประกอบสำคัญของการเมืองไทย ยกตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ระบุว่า แรงจูงใจลำดับแรกของเยาวชนในการใช้ทวิตเตอร์เป็นไปเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณืว่าด้วยความคับข้องใจและไม่พอใจส่วนบุคคล (individual grievances) เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความไม่เป็นประชาธิปไตยและเรื่องสิทธิของเยาวชน (Sinpeng, 2021, pp. 197–198) นอกจากนี้ยังพบอารมณืเดียวกัน คือ ความคับข้องใจและไม่พอใจทางการเมือง (grievances) ตลอดจนอารมณืโกรธ (anger) และอารมณืไม่พอใจ (frustrations) ของนักเรียนระดับมัธยมต่อการยุบพรรคขนาดใหญ่ ระบบการศึกษา ตลอดจนระบบโครงสร้างและ

สถาบันทางการเมืองของไทย (Lertchooskul, 2021, pp. 5–7) จากตัวอย่างข้างต้น พบว่าการเมืองไทยไม่เคยที่จะแยกออกจากอารมณ์โดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญทำให้การสะท้อนความรู้สึกและอารมณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายและเห็นชัดมากขึ้น

ในแวดวงวิชาการไทย ถึงแม้ประเด็นการศึกษาเรื่องอารมณ์ดูจะไม่ได้เป็นที่กล่าวถึงอย่างกว้างขวาง เมื่อปี 2551 มีการจัดการประชุมเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ ครั้งที่ 4 ที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยมีหัวข้อการประชุมเรื่อง “อารมณ์ อารมณ์ ความรู้ ความรู้สึก” และบทความบางส่วนจากเวทิดังกล่าวถูกคัดมาอยู่ในหนังสือเรื่อง “หนึ่งทศวรรษ เวทีวิจัย มนุษยศาสตร์ไทย: เว้นตา อารมณ์ สังคม ความจริง” โดย Satha-Anand and Chotiudompanit (2016) จำนวน 3 บทความ ที่เกี่ยวกับอารมณ์ ได้แก่ มานุษยวิทยากับอารมณ์ (Fuengfusakul, 2016) ประชาธิปไตยแห่งอารมณ์ และบทแนะนำทฤษฎีการร่นเวลาทางวัฒนธรรมของปอล วิริลิโอ (Worathamdusadee, 2016) และ ผ่าคลุ้มผ่ม: ผัสสะและจินตนาการในสังคมนมลายู (Eiemueayut, 2016)

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Pawakapan (2015, pp. 105–131) ศึกษาความเกี่ยวข้องของระหว่างอารมณ์ (emotions) การประท้วงทางการเมือง (political demonstrations) และการตระหนักรู้เรื่องสิทธิที่เพิ่มมากขึ้น (increasing awareness of rights) ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นความไม่พอใจ (frustration) ความขมขื่น (bitterness) และอารมณ์โกรธ (anger) อีกทั้งความขุ่นเคือง (resentment) และการแก้แค้น (vengeance) ของกลุ่มเสื้อแดงโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของไทย งานวิจัยนี้อธิบายว่าอารมณ์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคมในระดับมหภาค (macrolevel social processes) และการถูกกระตุ้นทางอารมณ์ (arousal of emotions) ซึ่งกระบวนการทางสังคมในระดับมหภาคส่งผลต่อบัจเจกในระดับจุลภาคก่อให้เกิดการกระทำเชิงกลุ่มร่วมกัน โดยที่อารมณ์ข้างต้นเกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้ในสิทธิของตนเองและนำมาซึ่งการประท้วงทางการเมือง

ในทิศทางเดียวกัน งานวิจัยของ Jarernpanit (2018, pp. 717–736) ศึกษาความแตกแยกเชิงศีลธรรม (moral disintegration) และการเมืองของอารมณ์เชิงวัฒนธรรม (politics of cultural emotions) ภายในบริบทของวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มเสื้อเหลืองและเสื้อแดง ผลการศึกษาพบว่า อารมณ์มีที่มาจากพลังทางวัฒนธรรมและประสบการณ์ของกลุ่ม ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพบริบทความขัดแย้งของสังคมไทยที่วางอยู่บนความไม่สอดคล้องระหว่างวาทกรรมความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่รัฐกับชนชั้นนำพยายามกล่อมเกลาลังคม

กับวิถีชีวิตของสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่ประชาชนเริ่มตระหนักรู้ถึงแนวคิดประชาธิปไตย สิทธิ เสรีภาพทางการเมือง และการแสดงออกซึ่งความเห็นทางการเมือง ผ่านการประท้วงทางการเมือง ซึ่งจากการก่อรูปทางวัฒนธรรมและความคิดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนำสู่การแสดงออกทางการเมืองซึ่งประกอบไปด้วยอารมณ์ที่สะท้อนความแตกแยกทางสังคมของกลุ่มย่อยที่มีความต้องการ คุณดมการณ์ และอารมณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ซึ่งอารมณ์ที่ค้นพบจากงานวิจัยข้างต้น คือ ความโกรธ (anger) ความเกลียด (hate) และความขยะแขยง (disgust) ของกลุ่มเสื้อแดงและเสื้อเหลือง อันมีที่มาจากความแตกแยกเบื้องต้นเป็นพื้นฐาน

นอกจากการศึกษาอารมณ์ของกลุ่มการเมืองข้างต้น ยังมีงานของ Meesuk (2017) ที่ศึกษาอารมณ์เศร้าโศก (grief) ของคนไทยที่มีต่อการสวรรคตของรัชกาลที่ 9 ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์เชิงอารมณ์ (emotional phenomenon) ที่สะท้อนการเมืองเรื่องพื้นที่ (spatiality) และการประกอบสร้างเชิงวัฒนธรรม (culturally constructed) และมุ่งทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความเศร้าโศกในชาติกับความเป็นไทย (Thainess) ที่สะท้อนความเป็นพลเมืองดี (good citizenship) และอัตลักษณ์ความเป็นชาติไทย (Thai national identity)

นอกจากนี้ Charoensin-o-lan (2019) ในฐานะบรรณาธิการหนังสือเรื่อง *การสร้างการรับรู้ในสังคมไทย เล่ม 2: อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด แอฟเฟคต์* ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของอารมณ์กับการเมือง รวมถึงอธิบายนิยามของคำว่า อารมณ์ (emotion) ความรู้สึกนึกคิด (feeling) และแอฟเฟคต์ (Affect) ไว้ในส่วนหนึ่งของบทนำ (Charoensin-o-lan, 2019, pp. ix-xlvi) และในหนังสือเล่มดังกล่าวมีการรวบรวมบทความวิจัยที่ศึกษาการเมืองและสังคมไทยในมิติของอารมณ์จำนวนทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ การเมืองกับการสร้างโลกแฟนตาซีของความสุขในสังคมไทย (Prakardwuttisan, 2019) ชนบท-เมือง การสร้างความสุขภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Srisan, 2019) ทวีรัฐ เครือข่ายการทำงานเพื่อสถาบันกษัตริย์: การเมืองเบื้องหลังชะตากรรม “ผู้ต้องคดี” ในกฎหมายอาญามาตรา 112 (Chuenchujai, 2019) เฟซบุ๊ก แอฟเฟคต์กับการแสดงออกทางการเมือง (Wongsappakarn, 2019) การเมืองของถ้อยความเกลียดชัง: ภาษากับการสร้างความเกลียดชังในความขัดแย้งการเมืองไทย (Thaksapibool, 2019) และการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและการสร้างผลกระทบแบบแอฟเฟคต์ในวัฒนธรรมดิจิทัล: ไวรัลมีเดีย/มีมล้อเลียนการเมืองในบรรยากาศความขัดแย้งทางการเมืองไทยร่วมสมัย (Chuenpittayatorn, 2019) ดังจะเห็นว่า

การศึกษาข้างต้นครอบคลุมหลากหลายประเด็นที่น่าสนใจทั้งอารมณ์ในระดับสังคมระดับรัฐ ในความขัดแย้ง อีกทั้งยังขยายไปศึกษาอารมณ์ในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์อีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยเรื่องอารมณ์ทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภาในการประชุมรัฐสภาไทย (Lavankura, 2022) ที่ศึกษาอารมณ์ทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมร่วมกันของรัฐสภา เมื่อวันที่ 26-27 ตุลาคม 2563 เพื่อตอบสนองกับสถานการณ์โรคระบาดโควิด 2019 และสถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองในประเทศไทย ผลการศึกษาพบการแสดงอารมณ์ทั้งเชิงบวกและเชิงลบของสมาชิกรัฐสภา อารมณ์เชิงบวก ได้แก่ อารมณ์จงรักภักดี รัก เข้าอกเข้าใจ ชื่นชม และความหวัง และอารมณ์เชิงลบ ได้แก่ อารมณ์กังวลกลัว โกรธ เกลียดชัง และเศร้าเสียใจ โดยอารมณ์ที่ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านแสดงออกนั้นเชื่อมโยงอยู่กับมิติเชิงโครงสร้างและมิติเชิงอัตวิสัย ทั้งนี้แต่ละฝ่ายเน้นใช้อารมณ์เชิงบวกเพื่อสนับสนุนฝ่ายของตน และอารมณ์เชิงลบเพื่อต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม เหล่านี้ นำสู่การแบ่งแยกมากกว่าการบรรลุซึ่งทางออกของปัญหาร่วมกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น สะท้อนให้เห็น “รอบของอารมณ์” (emotional turn) ที่เริ่มเข้ามาในพื้นที่ทางการเมืองไทยตั้งแต่ปี 2551 จากสาขามานุษยวิทยา และได้รับการพัฒนามาเรื่อย ๆ ในสาขาสังคมวิทยา สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์ โดยในยุคปัจจุบัน พบว่าการศึกษาอารมณ์ทางการเมืองมีลักษณะการศึกษาในรูปแบบเชิงบูรณาการมากขึ้น ถึงแม้จะยังมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับวิกฤติศตวรรษที่ 21 และสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่อารมณ์ได้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง ทวีความรุนแรง และซับซ้อนมากขึ้น เนื้อหาข้างต้นได้พยายามทำความเข้าใจภาพรวมของการศึกษาอารมณ์ทางการเมืองในประเทศไทย เพื่อแสวงหาความเป็นไปได้ในการต่อยอดองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวในอนาคต ด้วยหวังว่า เมื่อโลกภายในของปรากฏการณ์ทางการเมืองอันว่าด้วยเรื่องอารมณ์ ถูกนำมาศึกษาอย่างตระหนักรู้มากขึ้น ทั้งรัฐและสังคมไทยจะสามารถแสวงหาแนวทางออกจากปัญหาที่เต็มไปด้วยพลวัตแห่งอารมณ์ร่วมกัน

บทสรุป

การศึกษาอารมณืทางการเมืองเริ่มก่อตัวเป็นกระแสและถูกนำกลับเข้ามาศึกษาในทางสังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 โดยนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องดังกล่าวต่างเห็นพ้องต้องกันว่าอารมณืสัมพันธ์กับการเมือง และอารมณืเป็นปรากฏการณ์ที่กว้างขวางและแพร่กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทางการเมือง ไม่ว่าจะ เป็นอารมณืของรัฐในระดับมหภาค หรือของสังคมและปัจเจกในระดับจุลภาค และสามารถศึกษาด้วยแนวทางและวิธีแบบใหม่ที่หลากหลายและเปิดกว้าง ก้าวข้ามแนวทางแบบดั้งเดิมภายใต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม นอกจากนี้ การศึกษาอารมณืทางการเมืองยังรวมถึงการศึกษาอารมณืเชิงบวกและเชิงลบ หรือ อารมณืแบบเฉพาะเจาะจง เช่น อารมณืกลัว โกรธ หรือ อารมณืรัก เข้าอกเข้าใจ ชื่นชม และความหวัง เป็นต้น ตลอดจนบริบท ที่มา และปัจจัยแวดล้อมของอารมณื ไปจนถึงผลกระทบของอารมณืที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง กล่าวได้ว่า การขยายและต่อยอดองค์ความรู้ในมิติของอารมณืทางการเมืองในยุคปัจจุบันมีความเป็นไปได้ อีกทั้งยังสำคัญและจำเป็นสำหรับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

ในประเทศไทย พบว่ามีงานวิชาการจำนวนหนึ่งที่ได้ทำการศึกษาวิจัยและพยายามวางรากฐานเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวไว้แล้ว บทความฉบับนี้มุ่งรวบรวมและนำเสนอแนวคิดเรื่องอารมณืทางการเมืองเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่สนใจที่จะนำประเด็นดังกล่าวไปใช้เพื่อศึกษาการเมืองไทย เพราะหากมองผ่านเลนส์นี้ การศึกษาการเมืองไทยอาจจะกลายเป็นการศึกษาที่มี “อารมณื” เต็มไปด้วยชีวิตชีวา มีขึ้น มีลง และมีสีสันมากขึ้น เพราะท้ายที่สุดแล้ว กระบวนการเรียนรู้ใด ๆ จะไม่สมบูรณ์ได้เลย หากมุ่งศึกษาเฉพาะปัจจัยแวดล้อมภายนอกโดยละเลยปัจจัยแวดล้อมภายในอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์ที่ต่างดำรงชีวิตอยู่ทั้งในรัฐและสังคม ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่สาขาวิชารัฐศาสตร์ต้องมีการศึกษาที่มุ่งเน้นในมิติแห่งอารมณื ด้วยหวังว่าความเข้าใจและตระหนักรู้ข้างต้นจะนำมาซึ่งความสามารถของรัฐและสังคมในการสร้างดุลยภาพแห่งการใช้ “อารมณื” ควบคู่กับการใช้ “เหตุผล” โดยความสมดุลในลักษณะนี้น่าจะเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับการเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วสำหรับโลกในศตวรรษที่ 21 นี้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “อารมณ์ทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภาในการประชุมวุฒิสภาไทย” ที่ได้รับงบประมาณอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายจ่ายจากรายได้มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประเภทคณะ โดยคณะรัฐศาสตร์ งบประมาณประจำปี พ.ศ.2565

References

- Berezin, M. (2002). *Secure states: Towards a political sociology of emotion*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Bonansinga, D. (2020). Who thinks, feels: The relationship between emotions, politics and populism. *Partecipazione e Conflitto*, 13(1), 83–106. doi:10.1285/i20356609V13I1P83
- Charoensin-o-lan, C. (2019). Botnam kan sang kan rapru nai sangkhom thai: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek [Introduction: The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect]. In C. Charoensin-o-lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect] (pp. ix–xlvi). Bangkok: Parbpim.
- Chuenchujai, K. (2019). Ta wi rat, khruuekhai kan thamngan phuea sathaban kasatri: kanmueang bueanglang chatakam “phu tongkhadi” nai kotmai aya mattra 112 [Dual state, the networks of working towards the monarchy: The politics behind the accused’s destiny under the section 112 of the criminal code]. In C. Charoensin-o-lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai Mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 113–180). Bangkok: Parbpim.

- Chuenpittayatorn, K. (2019). Kan phrae krachai khomun khaosan lae kan sang phonkrathop baep aep fek nai watthanatham dichithan: Viral media/meme lolian kanmueang nai banyakat khwamkhatyaeng thangkan mueang thai ruam samai [Memes/viral media and affect in digital culture: Political satire in the political conflict in contemporary Thailand]. In C. Charoensin–o–lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 283–348). Bangkok: Parbpim.
- Clement, M., & Sangar, E. (2018a). Introduction: Methodological challenges and opportunities for the study of emotions. In M. Clement and E. Sangar (Eds.), *Researching emotions in international relations* (pp. 1–29). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Clement, M., & Sangar, E. (Eds.) (2018b). *Researching emotions in international relations*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Demertzis, N. (2014). Political emotions. In P. Nesbitt–Larking, C. Kinnvall, T. Capelos, & H. Dekker (Eds.), *The palgrave handbook of global political psychology* (pp. 223–241). London: Palgrave Macmillan.
- Duncombe, C. (2019). The politics of twitter: Emotions and the power of social media. *International Political Sociology*, 13(4), 409–429. doi:10.1093/ips/olz013
- Eiemueayut, S. (2016). Pha khlum phom: Phat sa lae chintanakan nai sangkhom malayu [Hijab: Sensory and imagination in Malayu society]. In S. Satha–Anand & S. Chotiudompant (Eds.), *Nueng thotsawat wethi wichai manutsat Thai: Waenta arom sangkhom khwamching* (in Thai). [One decade Thai humanities research forum: Glasses, emotions, societies, truth] (pp. 159–180). Bangkok: Parbpim.
- Elster, J. (1999). *Alchemies of the mind: Rationality and the emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flam, H., & King, D. (2005). *Emotions and social movements*. London: Routledge.

- Fuengfusakul, A. (2016). Manutsayawitthaya kap arom [Anthropology and emotions]. In S. Satha-Anand & S. Chotiudompant (Eds.), *Nueng thotsawat wethi wichai manutsat Thai: Waenta arom sangkhom khwamching* (in Thai). [One decade Thai humanities research forum: Glasses, emotions, societies, truth] (pp. 115–158). Bangkok: Parbpim.
- Goldie, P. (2000). *The Emotions: A philosophical exploration*. Oxford: Oxford University Press.
- Gonzalez, M. (2017). In search of a sociological explanation for the emotional turn. *Sociologia, Problemas e Práticas*, 85, 27–45. Retrieved from <http://journals.openedition.org/spp/3248>
- Goodwin, J., & Jasper, J. (2006). Emotions and social movements. In J. Stets & J. Turner (Eds.), *Handbook of the sociology of emotions* (pp. 611–635). New York: Springer.
- Heaney, G. (2019). Emotions as power: Capital and strategy in the field of politics. *Journal of Political Power*, 12(2), 224–244. doi: 10.1080/2158379X.2019.1618485
- Hewison, K. (1997). Introduction. In K. Hewison (Ed.), *Political change in Thailand: Democracy and participation* (pp. 1–20). London and New York: Routledge.
- Hochschild, R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkley: University of California Press.
- Hutson-Comeaux, S., & Kelly, J. (2002). Gender stereotypes of emotional reactions: How we judge an emotion as valid. *Sex Roles*, 47, 1–10. doi:10.1023/A:1020657301981
- Jarenpant, T. (2018). The Moral disintegration and politics of cultural emotions within Thailand's current, deeply divided political conflicts. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 18(3), 717–736.
- Koschut, S. (2018). Speaking from the heart: Emotion discourse analysis in international relations. In M. Clement & E. Sangar (Eds.), *Researching emotions in international relations* (pp. 277–302). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

- Lavankura, P. (2022). *Arom thang kanmueang khong samachik ratthasapha nai kan prachum ratthasapha thai* (in Thai). [Political emotions of members of the parliament in the Thai parliamentary meeting]. (Research Report). Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Lertchooskul, K. (2021). The white ribbon movement: High school students in the 2020 Thai youth protests. *Critical Asian studies*, 53(2), 206–218. doi:10.1080/14672715.2021.1883452
- Lisowska, U. (2017). *Political liberalism and political emotions—an unlikely alliance? On Martha Nussbaum’s approach to stability*. Retrieved May 5, 2021, from <https://www.academia.edu/39316696/>
- Macadre, B. (2011). The illogical logic of emotion in women in love. *Etudes Lawrenciennes*, 42, 187–204. doi:10.4000/lawrence.126
- Marcus, G. (2000). Emotion in politics. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 221–250. doi:10.1146/annurev.polisci.3.1.221
- Marx, P. (2020). Anti–elite politics and emotional reactions to socio–economic problems. experimental evidence on ‘Pocketbook Anger’ from France, Germany, and the United States. *The British Journal of Sociology*, 71(4), 608–624. doi:10.1111/1468–4446.12750
- Meesuk, J. (2017). *A grieving nation: Exploring Thainess in the space of emotion* (Master’s thesis). Lund: Lund University. Retrieved from <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8927785>
- Miller, P. (2011). The Emotional citizen: Emotion as a function of political sophistication. *Political Psychology*, 32(4), 575–600.
- Pawakapan, N. (2015). Emotions and awareness of rights among the Thais. *Suvannabhumi*, 7(2), 105–131.
- Prakardwuttisan, C. (2019). Kanmueang kap kan sang lok faentasi khong khwam suk nai sangkhom thai [The promise of happiness: Political imagination in contemporary Thai Society]. In C. Charoensin–o–lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai Mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 3–56). Bangkok: Parbpim.

- Prior, A., & van Hoef, Y. (2018). Interdisciplinary approaches to emotions in politics and international relations. *Politics and Governance*, 6(4), 48–52. doi:10.17645/pag.v6i4.1822
- Ringmar, E. (2018). Eugene Gendlin and the feel of international politics. In M. Clement & E. Sangar (Eds.), *Researching emotions in international relations* (pp. 33–50). Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Satha-Anand, S., & Chotiudompant, S. (Eds.). (2016). *Nueng thotsawat wethi wichai manutsat thai: Waenta arom sangkhom khwamching* (in Thai). [One decade Thai humanities research forum: Glasses, emotions, societies, truth]. Bangkok: Parbpim.
- Sawasdee, S. (2016). The development of political science in Thailand. *Asian Journal of Comparative Politics*, 1(1), 88–103. doi:10.1177/20578911156240
- Scarantino, A., & de Sousa, R. (2018, September 25). *Emotion*. Retrieved May 5, 2021, from <https://plato.stanford.edu/entries/emotion/>
- Sinpeng, A. (2021). Hashtag activism: Social media and the #FreeYouth protests in Thailand. *Critical Asian studies*, 53(2), 192–205. doi:10.1080/14672715.2021.1882866
- Solomon, R. (2008). The philosophy of emotions. In M. Lewis, J. Haviland-Jones, & L. Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 3–16). New York & London: Guildford Press.
- Srisan, S. (2019). Chonnabot-Mueang kan sang khwam suk phaitai pratya setthakit phophiang [Rural-urban and the construction of happiness under sufficiency]. In C. Charoensin-o-lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 57–112). Bangkok: Parbpim.
- Szanto, T., & Slaby, J. (2020). Political emotions. In T. Szanto & H. Landweer (Eds.), *The Routledge handbook of phenomenology of emotions* (pp. 478–494). London & New York: Routledge.

- Thaksapibool, K. (2019). Kanmueang khong thoi khwam kliatchang phasa kap kan sang khwam kliatchang nai khwamkhatyaeng kan mueang thai [The politics of hate speech: Language and the production of hatred in Thai political conflict]. In C. Charoensin–o–lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 231–282). Bangkok: Parbpim.
- Unger, D., & Mahakanjana, C. (2016). *Thai politics: Between democracy and its discontents*. CO, USA: Lynne Rienner Publishers.
- Verbalyte, M., Bonansinga, D., & Exadaktylos, T. (2022). When emotions run high: Affective responses to crises in Europe. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 35(1), 1–13. doi.org/10.1080/13511610.2022.2040832
- Werlen, E., Imhof, C., & Bergamin, P. (2021). Emotions in the parliament: Lexical emotion analysis of parliamentarian speech transcriptions. In F. Benites, D. Tuggener, M. Hurlimann, M. Cieliebak, & M. Vogel (Eds.), *Proceedings of the Swiss text analytics conference 2021* (pp. 1–11). Winterthur, Switzerland: CEUR Workshop Proceedings.
- Westen, D. (2007). *The Political brain: The role of emotion in deciding the fate of the nation*. New York: Public Affairs.
- Wongsappakarn, W. (2019). Facebook affect kap kan sadaeng ok thang kanmueang [Facebook, affect and political expression]. In C. Charoensin–o–lan (Ed.), *Kan sang kan rapru nai sangkhom Thai Lem 2: Arom khwamrusuek nuekkhit aep fek* (in Thai). [The construction of the Thai mind: Emotion, feeling, affect] (pp. 181–230). Bangkok: Parbpim.
- Worathamdusadee, D. (2016). Prachathippatai haeng arom lae bot naenam thritsadi kan ron wela thang watthanatham khong paul virilio [Democracy of emotions and recommended chapter on accelerated theory of Paul Virilio]. In S. Satha–Anand & S. Chotiudompant (Eds.), *Nueng thotsawat wethi wichai manutsat Thai: waenta arom sangkhom khwamching* (in Thai). [One decade Thai humanities research forum: Glasses, emotions, societies, truth] (pp. 159–180). Bangkok: Parbpim.

Yurdakul, K. (2021). How do the main negative emotions after people's political decision process? fear, anxiety, and anger. *Journal of Academic Inquiries*, 16(1), 246–261. doi:10.17550/akademikincelemeler.708916